

PŘEHLED NEPÍSMENNÝCH GRAFÉMŮ

Tato spíše prakticky zaměřená kapitola je pokusem o přehled, který by měl přispět nejen k ujasnění motivace a funkce každého uvedeného grafému, ale samozřejmě i k ustavení systémových vztahů mezi těmito grafémy v rámci celé psací soustavy. Po úvaze jsem dospěl k tomu, že tento přehled bude pro čtenáře užitečnější než souvislý text. Kromě popisných kategorií obsahuje přehled také doporučení, jak užívat, případně jak neužívat jednotlivé grafémy při produkci písemného komunikátu. Přehled se zabývá pouze použitím v běžném textu, nikoli specifickými způsoby použití znamének a značek v kódu počítačových jazyků nebo v zápisech matematické povahy.

Volba jednotlivých grafémů na klávesnici počítače je někdy možná pouze přes příslušný kód znakové sady (příslušného fontu). Takovou volbu provádíme stiskem klávesy Alt a současnou volbou kódu na numerické části klávesnice (vpravo; v numerickém módu – kontrolka *Num Lock* svítí). Tento postup je použitelný jak v programu MS Word, tak v jednotlivých sázecích programech, dostupnost grafémů se však může lišit podle repertoáru konkrétního fontu.

Protože přehled je primárně určen běžným emitörům textových komunikátů, jsou uvedeny pouze volby grafémů v operačním systému Windows na platformě PC. Typografové se mohou obrátit na příslušné publikace ze seznamu literatury.

Seznam nepísmenných grafémů

(názvy vyznačené kurzivou nejsou samostatným heslem)

ampersand

apostrof

asterisk

asterism

břečťanový list viz hедера

cent

cézura viz svislice

copyright viz značky ochranné a registrační

čárka

číselný kříž viz oktothorp

číslice

číslo viz oktothorp

děleno viz matematické značky

diesis viz křížek dvojitý

divis viz spojovník

dolar

dvojitý obelisk viz křížek dvojitý

dvojtečka

en-pomlčka viz pomlčka

em-pomlčka viz pomlčka, dlouhá

euro

guillemets viz uvozovky

hedera

hvězdička viz asterisk

je menší než viz matematické značky

je větší než viz matematické značky

jen

krát viz matematické značky

křížek

křížek, dvojitý

libra

ligatury
logický zápor viz negace
lomítko
lomítko, obrácené
matematické značky (operátory)
měna
měna, univerzální
menší než viz matematické značky
mezera, mezislovní
mikro-
minus viz matematické značky
mřížka viz oktothorp
mu viz mikro
negace
nerovná se viz matematické značky
obelisk viz křížek
obelus viz křížek
odsuvník viz apostrof
oktothorp
operátory viz matematické značky
otazník
paragraf
plus viz matematické značky
plus-minus viz matematické značky
podtržítko
pomlčka
pomlčka, dlouhá
prima (jednoduchá, dvojité)
procento a promile
promile viz procento a promile
puntík
registered viz značky ochranné a registrační
rovná se viz matematické značky
rozdělovník viz spojovník

slitky viz ligatury
spojovník
středník
stupeň
svislice (jednoduchá, dvojitá)
svislice, přerušená
svorky viz závorky
tečka
tečka, střední
tiret viz spojovník
trade mark viz značky ochranné a registrační
trojtečka
tři tečky viz trojtečka
úhlová pomlčka viz negace
uvozovky
větší než viz matematické značky
vlnovka
vykřičník
zavináč
závorky (kulaté, hranaté, svorky)
značky ochranné a registrační

ampersand

Historie: ampersand je slitek písmen latinského slova *et*, vznikl pravděpodobně v 1. stol. n. l. z majuskulí ET, jeho podoba postupně podlehla změnám a vznikl „italic ampersand“ (vlevo), stylizovaná podoba tohoto slitku se objevila v 8. stol. v souvislosti s rozvojem karolinské minuskuly, jde o tzv. „roman ampersand“ (vpravo)

Použití v textu: tuto značku používáme nejčastěji v názvech firem (Brouk & Babka)

Volba: Alt 038

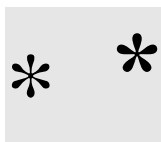
apostrof

Další označení: odsuvník

Použití v textu: v českém textu toto interpunkční znaménko pouze naznačuje vypuštění některých hlásek, může se objevit zejména v přejatých slovech (d'Artagnan, l'Humanité) nebo v zápisech hovorových tvarů, např. Copak on nemoh' přijít dřív?

Upozornění: apostrof bývá někdy nesprávně nahrazován primou ('), stejně nesprávné je i jeho použití ve funkci primy

Volba: Alt 0146

asterisk

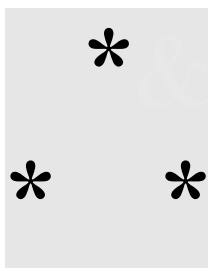
Další označení: hvězdička

Historie: název značky pochází z lat. slova *astrum* (hvězda), obdobný grafém existoval již v piktografické sumerské psací soustavě, nicméně jako prostředek vyjádření slovního výrazu datum narození se tato značka objevila ve středověku v genealogických písemnostech, původně byla tvořena šesti kapkovitými grafickými objekty směřujícími souměrně špičkami do středu; v této podobě se také asterisk objevil v repertoáru psacích strojů; jednak ovšem nebyl šestiramenný grafický objekt po napsání čitelný, jednak Arabové odmítali takové stroje, neboť se tento asterisk podobal židovské hvězdě, od té doby je proto užíván také pětiramenný asterisk, který je někdy označován jako „arabská hvězda“

Použití v textu: v diachronních jazykovědných pojednáních může označovat rekonstruované, nedoložené tvary slov, v synchronních j. p. pak označuje neexistující, resp. nepřijatelné jazykové výrazy; běžně se používá ve svém původním významu *data narození* osoby; používá se také ve funkci odkazu na poznámku pod čarou

Upozornění: Nevhodné je použití této značky ve funkci matematického znaménka krát.

Volba: Alt 042 nebo přímo z numerické části klávesnice

asterism

Použití v textu: toto znaménko uvozuje nejčastěji kratší úsek textu, který zasluhuje zvýšenou pozornost čtenáře (jde o znaménko párové, před příslušným úsekem textu je trianagl směřuje vrcholem vzhůru, za textem vrcholem dolů)

Volba: běžně nedostupné znaménko, lze vytvořit pravděpodobně jen konstelací tří asterisků

čárka

Historie: původ tohoto znaménka je zřejmě v rané podobě dnešního lomítka

Použití v textu: zřejmě nejčastěji zmiňované interpunkční znaménko, o jeho psaní se dozvíme nejvíce v PČP¹ nebo ještě podrobněji v publikaci Jak psát správně čárky;² z hlediska grafémiky bychom měli čárku psát vždy těsně za předchozí grafémy, za ní pak vždy dělat mezeru. Výjimku můžeme udělat a mezeru za čárkou nepsat, pokud se jedná o desetinnou čárku v zápisech čísel, např. 3,789 km, nebo pokud jde o identifikaci citace z bible, např. Evangelium sv. Matouše, kapitola 10, verš 6: Mt 10,6

Upozornění: je nevhodné používat grafickou čárku jako ve funkci jednoduché uvozovky, příp. dvě grafické čárky psané natěsno vydávat za uvozovky, je to esteticky nepřijatelné a nesystematické, posléze to může vést k problémům při dalším zpracování textu; často dochází také k tomu, že je čárka vynechávána před a po zkratkách druhů společností (Alfa, s. r. o, nabízí; Beta, a. s., získala) nebo akademických titulů (PhDr. Jan Novák, DrSc., popsal), tento požadavek je dán přístavkovou povahou těchto zkratek

Volba: přímo z klávesnice

¹ Pravidla českého pravopisu. Praha, Nakladatelství Pansofia 1993.

² Staněk, V.: Jak psát správně čárky. Praha, Fortuna 1997.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

číslice

Historie: představují zvláštní skupinu značek, pocházejí z Indie, odkud je přejali arabští učenci, do Evropy se dostaly ve 12. století, aby tu se tu pak dlouhodobě prosazovaly na úkor ustupujících číslic římských

Použití v textu: číslice slouží k zapisování číselných hodnot; kromě jejich užití v typových označeních, kódech (např. telefonních číslech), kde nelze hovořit o číselné hodnotě, mají číslice oproti jiným značkám a také oproti všem předchozím způsobům vyjadřování číselných hodnot schopnost úspěšně vytvářet neomezené a přehledné celky, které představují nezaměnitelné číselné hodnoty; kromě obvyklejších verzálkových číslic (horní řada) existují také číslice minuskové, tzv. skákavé (dolní řada)

Volba: přímo z numerické části klávesnice

dvojtečka

Historie: jde o jedno z nejstarších znamének, jehož vznik souvisí s počátky latinky

Použití v textu: používá se k předznamenání přímé řeči, výčtu nebo citace; neděláme před ní mezeru; výjimku tvoří vyjádření číselného poměru (dělili se v poměru 2 : 3, mapa byla v měřítku 1 : 2000), kdy píšeme mezeru z obou stran, jiný případ nastává jednak v zápisu výsledku sportovního utkání (zápas skončil 3:2), jednak v zápisu dosaženého času (závodník dosáhl výtečného času 9:34:45,11), kdy naopak mezeru neděláme ani před, ani za dvojtečkou

Volba: přímo z klávesnice

hedera

Historie: jde o jedno z nejstarších interpunkčních znamének, k jeho vzniku vedlo protažení vrcholů trojúhelníkového tvaru střední tečky, ten byl pak v nejvýznamnějších latinských nápisech z klasického období stylizován do podoby hedery – břečťanového listu

Použití v textu: ačkoli je vlivem nepřítomnosti v běžných fontech trochu na ústupu, v prestižní typografii je dosud užívána ke členění textu, nejčastěji ve středu samostatného řádku

Volba: bohužel pouze v tzv. „obrázkových“ fontech, zde např. Zapf Dingbats Alt 0167

křížek

Další označení: obelisk, obelus

Historie: tato značka je motivována tvarem křesťanského kříže

Použití v textu: používá se ve významu *datum úmrtí* osoby, nebo ve funkci odkazu na poznámku pod čarou, obvykle jako druhý v řadě, pokud první odkaz v této řadě představuje *asterisk*, třetí v řadě potom může být *dvojitý křížek*; v jízdnicích řádech může vyjadřovat význam *o nedělích a svátcích*

Upozornění: nesprávně je někdy nahrazován značkou *plus*

Volba: Alt 0134

křížek, dvojitý

Další označení: diesis, dvojitý obelisk

Historie: také podoba dvojitého křížku je (přes podobu jednoduchého křížku) motivována tvarem křesťanského kříže

Použití v textu: používá se ve funkci odkazu na poznámku pod čarou, obvykle jako třetí v řadě, pokud první odkaz v této řadě představuje *asterisk* a druhý odkaz *křížek*

Volba: Alt 0135

ligatury

Další označení: slitky

Historie: ligatury vznikaly již v raném období latinské psací soustavy (asi od 2. stol. př. Kr.), kdy sousední grafémy byly spojeny v jeden znak prolnutím, postavením nad sebe nebo vložением jednoho grafému dovnitř druhého; byly součástí naší psací soustavy ve všech obdobích jejího vývoje a existují dodnes jako součást fontů, i když v podstatně menším počtu

Použití v textu: nejčastěji používanými ligaturami jsou ligatury písmen *fi* nebo *fl*, příp. *ffi*, *ffl*, *ff*, jiné ligatury (*ct*, *st*, *ae*, *oe*) jsou součástí fontů spíše zřídka

Volba: ligatury nejsou na platformě Windows dostupné přímo z klávesnice, ale je možné je vkládat (jsou-li součástí fontu) příkazem *Vložit symbol*

lomítko

Další označení: není

Historie: bylo používáno již středověkými písaři zhruba ve funkci čárky

Použití v textu: pokud lomítko použijeme k oddělení souřadných výrazů (např. názvů), klademe před a za lomítko mezeru, podobně postupujeme, pokud v poezii oddělujeme jednotlivé verše, pro oddělení slok pak můžeme použít dvě lomítka těsně za sebou, opět oddělená od textu mezerami; v dalších významech (dělení, vyjádření variant, členění typových označení výrobků, kódů nebo názvů spisů) píšeme lomítka mezi slova těsně, bez mezer

Upozornění: nevhodné je užití lomítek ve funkci závorek

Volba: přímo z numerické části klávesnice

lomítko, obrácené

Historie: vzniklo ve 20. století pro účely počítačových jazyků

Použití v textu: v běžném textu se zatím nepoužívá

Volba: Alt 092

mezera, mezislovní

Historie: v prvních alfabetských systémech se mezislovní mezera nepoužívala, začala se používat až ve středověku a její pravidelné užití přinesla až v 8. stol. karolínská minuskula; dnes má mezera kromě základní členicí funkce také další funkce (jako např. rozlišování substantivního a adjektivního užití značek zastupujících jednotky), z recepčního hlediska znamená existence mezislovní mezery dominance prvního a posledního písmene každého grafického slova (iniciály a finály) na úkor písmen vnitřních

Použití v textu: ačkoli běžné textové editory poskytují pouze jednu mezeru, programy sázecí umožňují vkládat do textu mezery různých šířek, kritériem volby je pak jednak hledisko estetické, jednak hledisko požadující použití mezery natolik široké, aby byla vnímána její přítomnost, ale i natolik úzké, aby nemohla být pokládána za dvě mezery za sebou

Upozornění: není vhodné nahrazovat mezerou při psaní textu tabulátor (odrážet jí text od levého okraje nebo jí posunovat slova po řádku)

Volba: přímo z klávesnice

negace

Další označení: úhlová pomlčka, logický zápor

Použití v textu: používá se ve významu negace následujícího výroku, od nějž je oddělena mezerou (ve stejné funkci byla dříve užívána také *vlnovka*)

Volba: Alt 0172

matematické značky (operátory)

Jednotlivá označení: plus, minus, krát, děleno, je menší než, je větší než, rovná se, nerovná se, plus-minus atd.

Použití v textu: tyto značky se používají zpravidla v zápisech matematické povahy, ale s některými se můžeme setkat i v běžném textu (zejména krát, plus), v takovém případě oddělujeme tyto značky z obou stran mezerou

Upozornění: není-li v příslušném fontu minus jako zvláštní grafém, můžeme ho nahradit pomlčkou, nikoli však spojovníkem

Volba: plus přímo, minus Alt 0150, krát Alt 0215, děleno přímo (lomítko nebo dvojtečka), je menší než Alt 060, je větší než Alt 062, rovná se přímo, plus-minus Alt 0177, další matematické značky je třeba hledat ve speciálních matematických fontech

měna (dolar, libra, jen, euro, cent)

Historie: značka dolaru má původ v někdejší označení pro šilink, značka libry šterlinků vznikla stylizací majuskule L, euro je vůbec nejnovější značkou, autorem jejího návrhu je belgický typograf Alain Billiet

Použití v textu: tyto značky zastupují názvy jednotlivých měn, píšeme je tedy v substantivním významu s mezerou (patnáct dolarů: 15 \$), v adjektivním významu těsně (deseti-librová bankovka: 10£ bankovka)

Volba: dolar Alt 036, libra (přepnuto na klávesnici EN) Alt 0163, jen (přepnuto na klávesnici EN) Alt 0165, euro Alt 0128, cent (přepnuto na klávesnici EN) Alt 0162

mēna, univerzální

Historie: tento grafém vznikl v pol. 20. stol. jako obecná náhrada za grafém jakékoli konkrétní měny; při jeho vzniku byla uplatněna estetická motivace, která je v kontextu historie psacích soustav přinejmenším zajímavá: grafický objekt tohoto grafému zobrazuje minci, která odráží paprsky slunce

Použití v textu: tento grafém se v běžném textu neužívá

Volba: Alt 0164

mikro-

Další označení: mu

Historie: grafický objekt je převzat z řecké alfabety, kde je používán ve funkci písmene *mi*

Použití v textu: zastupuje prefix mikro- u jednotek, který označuje miliontinu

Volba: Alt 0181

oktothorp

Historie: grafický objekt tohoto grafému má svůj původ v analogické kartografické značce, která označuje vesnici – osm polí kolem centrálního náměstí, od názvu *osm polí* je pak odvozen i její název

Použití v textu: v českých textech se s touto značkou zatím příliš často neseťkáme, v anglických textech se používá ve významu „číslo“, např. článek v časopise *Internet # 35*; dříve se používal jako značka libry v anglo-americké měrné soustavě; někteří lingvisté ho používají pro označení hranice slova

Upozornění: označení „mřížka“, „číslo“ nebo „číselný kříž“ sice nejsou matoucí, nicméně bychom měli dávat přednost mezinárodnímu názvu

Volba: Alt 035

otazník

Historie: předpokládá se, že vznikl z latinského slova „quaestio“, které bylo zkráceno na Qo, majuskule Q byla psána nad minuskulí o a tato ligatura se postupně transformovala do otazníku, jak ho známe dnes; jiná teorie říká, že by otazník mohl mít původ v 9. století v tehdy užívané sekvenci tečky a šikmé vlnovky, jejíž pravý konec směřoval šikmo vzhůru, tečka v této sekvenci označovala konec věty a vlnovka stoupavou intonací otázky

Použití v textu: otazník zakončuje tázací věty a souvětí, neděláme před ním mezeru; může být také použit jako vyjádření pochybnosti nad správností předchozího výrazu, v takovém případě ho dáváme do závorek (kulatých, pokud pochybnost vyjadřuje autor textu, nebo hranatých, pokud výpustku dodatečně vyjadřuje editor textu)

Volba: přímo z klávesnice

paragraf

Historie: tato značka vznikla ve středověku jako ligatura dvou písmen s

Použití v textu: používá se téměř výhradně k označení strukturní jednotky textů právní povahy, píšeme za ním vždy mezeru a na začátku věty jej raději nahrazujeme slovem

Volba: přímo z klávesnice

podtržítko

Historie: vzniklo ve 20. století pro účely počítačových jazyků

Použití v textu: v běžném textu se zatím nepoužívá

Volba: přímo z klávesnice

pomlčka

Další označení: en-pomlčka

Historie: jde o jedno z nejstarších znamének, jehož vznik souvisí s počátky latinky

Použití v textu: pomlčku zpravidla píšeme s mezerami: březen – měsíc knihy; snědl jsem dvě housky – ostatně bylo už poledne – a otevřel ranní noviny (jen pokud by mohlo dojít ke změně smyslu, doplníme těsně za pomlčku také čárku –); pomlčka může také uvozovat jednotlivé repliky přímé řeči nebo jednotlivé položky seznamu, a to i rejstříku; u peněžních hodnot nahrazuje desetinnou část, proto můžeme psát 35 Kč nebo Kč 35,– , ale nemůžeme psát 53,– Kč, 53,- Kč nebo 57,80,– Kč; bez mezer pomlčku píšeme ve významu a, až, od–do nebo versus/proti: v letech 1995–1997, dálnice Praha–Brno, dvojice Suchý–Šlitr, otevřeno 13–18 h, utkání Sparta–Slavia, poměr výkon–cena; pomlčka by se neměla objevit na začátku řádku, pokud jde o pomlčku ve významu a, až, od–do nebo versus/proti, pak ani na konci řádku

Upozornění: Tento grafém patří k těm, u jejichž označování dochází nejčastěji k nepřesnostem. Typickými nesprávnými označeními jsou „dlouhá pomlčka“ a „dlouhá čárka“ – tato laická označení jsou nepřesná a matoucí.

Volba: Alt 0150

pomlčka, dlouhá

Další označení: em-pomlčka

Historie: jde rovněž původem o jedno z nejstarších znamének, jehož vznik souvisí s počátky latinky

Použití v textu: v českém textu nemá opodstatnění, z estetických důvodů může nahrazovat pomlčku

Upozornění: dlouhá pomlčka bývá někdy ne zcela správně označována jako „americká“, je pravda, že v americké typografii je běžně užívána (zejména ve funkci uvozovek, kdy se píše natěsno), u nás je někdy součástí typografického návrhu ve funkci (klasické) pomlčky. Označení „americká pomlčka“ je snad vhodné pro udržení komunikačního kontaktu při recepci, z produkce však tento termín raději vynecháme. Za naprosto nepřijatelné však musíme považovat laická označení „hodně dlouhá pomlčka“ (jako svého druhu komparativ k podobně laickému označení pomlčky „dlouhá pomlčka“) nebo „hodně dlouhá čárka“, která jsou nepřesná a matoucí

Volba: Alt 0151

prima (jednoduchá, dvojitá)

Použití v textu: prima se používá ve významu délkových měr stopa a palec, nebo ve významu jednotek velikosti úhlu, tedy ve funkci úhlových minut a vteřin; je třeba rozlišovat primu jednoduchou (stopy, úhlové minuty) a dvojitou (palce, úhlové vteřiny), vzhledem k tomu, že tato značka zastupuje jednotky, měli bychom také ji psát v substantivním významu s mezerou a v adjektivním těsně

Upozornění: prima nemůže být nahrazována v uvedených významech ani uvozovkami, ani apostrofem, ani žádnými diakritickými znaménky; naopak by prima neměla být užívána ve funkci uvozovek, jak k tomu často dochází dosud patrným vlivem omezených možností psacích strojů; rozhodně je třeba se vyhnout v souvislosti s tímto nesprávným užitím vzniklému označení „rovné uvozovky“, nejkuli „anglické uvozovky“

Volba: jednoduchá prima Alt 039, dvojitá prima Alt 034

procento a promile

Použití v textu: procento a promile řadíme mezi značky zastupující jednotky, píšeme je tedy s mezerou (padesát šest promile: 56 ‰), v adjektivním významu těsně (třináctiprocentní: 13%)

Volba: procento přímo z klávesnice, promile Alt 0137

puntík

Historie: jde vlastně o zvětšenou variantu střední tečky

Použití v textu: prakticky výhradně se užívá místo pomlčky při uvozování jednotlivých položek nějakého výčtu

Volba: Alt 0149

spojovník

Další označení: tíret, divis, rozdělovník (ačkoli by se mohlo zdát, že jde o libovolně zaměnitelná synonyma, můžeme říci, že označení spojovník více odpovídá funkci tohoto grafému: tou je spojování částí slov (na konci jednoho a na začátku následujícího řádku), vytyčení slabik v rámci slova (le-ta-dlo) nebo spojování více slov do složenin: česko-německý.

K rozdělování (k němuž se vážou označení divis a rozdělovník) dochází zdánlivě při produkci komunikátu, ale toto rozdělení není rozdělením, neboť části se nestávají samostatnými jednotkami, nýbrž jsou nadále jedním celkem. Z hlediska recepce je pak zřejmé, že spojovník nás informuje o tom, co všechno je součástí příslušného slova. Spojovník tedy dává najevo, co je spojeno v jeden celek, co vlastně vůbec nebylo rozděleno, pouze jinak zapsáno.

Historie: původně se psal dvěma rovnoběžnými liniemi, vždy se vyvíjel nezávisle na pomlčkách a čárce včetně jejích raných forem

Použití v textu: slovník česko-anglický, Karel Matěj Čapek-Chod, Praha-Žižkov, A-vitamin, ISBN 80-88179-132-6, bude-li pěkně, obr. 4-1; samozřejmě se spojovník používá na konci řádku pro naznačení, že část slova na konci jednoho a část slova na začátku dalšího řádku tvoří jedno slovo, pokud jde však o výraz, který sám o sobě spojovník obsahuje (např. výraz propan-butan), je třeba napsat spojovník jak za první částí slova (jak je tomu u běžného dělení slov), ale také na začátku druhé části slova, která se nachází o řádek níž

Upozornění: spíše bychom se měli vyhnout dříve sice užívanému, ale dnes již poněkud zastaralému označení „spojovací/dělicí čárka“, neboť čárkou označujeme grafém tvarem i funkcí zcela odlišný; spojovník je často zcela nevhodně označován jako „krátká čárka“, „krátká pomlčka“ nebo jen „pomlčka“

Volba: přímo z klávesnice

středník

Historie: v klasických řeckých textech byl používán ve funkci otazníku; v evropské písařské tradici se ustálil jako členicí znaménko, jako stabilní součást psací soustavy ho zavedl Aldus Pius Manutius v 2. pol. 15. stol.

Použití v textu: svou platností stojí mezi čárkou a tečkou, naznačuje hlubší předěl než čárka, ale neodděluje části jazykového projevu tak výrazně jako tečka

Volba: přímo z klávesnice (vlevo nahoře)

stupeň

Použití v textu: stupeň řadíme mezi značky zastupující jednotky, píšeme jej tedy v substantivním významu s mezerou (dvacet devět stupňů Celsia: 29 °C), v adjektivním významu těsně (dvanáctistupňový úhel: 12° úhel); výjimkou může být zápis velikosti geometrických úhlů, které nelze vyjádřit celými stupni, z důvodu úspory místa se pak mezery eliminují, např. 54°34'16"

Upozornění: stupeň bývá někdy nesprávně nahrazován diakritickým znaménkem *kroužek* (nad u), jindy minuskou o formátovanou jako horní index

Volba: Alt 0176

svislice (jednoduchá, dvojitá)

Další označení: cézura

Použití v textu: v prozódii se jí označuje přerývka (cézura), mezislovní předěl spadající dovnitř stopy; v matematice je svislice užívána v párové podobě (podobně jako závorky) ve funkci absolutní hodnoty, kromě jednoduché svislice se také používá svislice dvojitá, která ovšem není součástí repertoáru fontů – v textovém editoru ji lze nahradit dvěma jednoduchými svislicemi

Volba: Alt 0124

svislice, přerušená

Historie: vznikla ve 20. století pro účely počítačových jazyků

Použití v textu: v běžném textu se zatím nepoužívá

Volba: Alt 0166

tečka

Další označení: není

Historie: jde o jedno z nejstarších znamének, jehož vznik souvisí s počátky latinky

Použití v textu: tečkou ukončujeme větu nebo souvětí, zejména pokud jde o způsob oznamovací; před tečkou mezeru nikdy neděláme, naopak za tečkou ji děláme vždy, výjimkou z toto pravidla jsou internetové adresy (www.ff.cuni.cz), typová označení (Windows 3.11) nebo numerické označení kapitol (Kapitola 3.5.6)

Upozornění: častou chybou je vynechávání mezery po tečce ve zkratkách a. s., s. r. o., spol. s r. o., o. p. s. nebo o. s.; z právního hlediska je třeba zapisovat název společnosti nebo sdružení tak, jak byl registrován, pokud byl registrován v nesprávné podobě, tedy bez mezer po tečkách, je třeba nejprve navrhnout společnosti změnu registrovaného zápisu, v případě negativního přístupu však bude zřejmě třeba považovat právní hledisko za rozhodující

Volba: přímo z klávesnice

tečka, střední

Historie: byla prvním interpunkčním znaménkem v latinských textech, dostávala různé tvary na základě psacího náčiní, kterým byla vytvořena; mohla mít podobu tečky, malého křížku nebo trojúhelníku s protaženými vrcholy

Použití v textu: v českých textech se používá jen zřídkka, a to k oddělování jednotlivých položek seznamu (podobně jako lomítko s mezerami)

Upozornění: může se objevit v zápisech matematické povahy místo ve významu *krát*

Volba: Alt 0183

trojtečka

Použití v textu: trojtečka se používá ve dvou základních funkcích: 1. ve funkci výpustky (elipsy), kdy naznačuje vypuštění té části citovaného textu nebo přímé řeči, která pro účel citace není nezbytná nebo je všeobecně známá a její uvedení by bylo nadbytečné, v takovém případě dáváme trojtečku raději do závorek (kulatých, pokud výpustku provedl autor textu, nebo hranatých, pokud výpustku dodatečně naznačuje editor textu) a z obou stran ji oddělujeme mezerou, v případě, že trojtečka stojí na začátku nebo na konci citace nebo přímé řeči oddělené uvozovkami, oddělíme ji mezerou od textu, ale k počátečním nebo koncovým uvozovkám, příp. před nimi psanému interpunkčnímu znaménku ji píšeme těsně; 2. ve funkci odmlky (aposiopese), kdy ji píšeme těsně k předchozímu slovu

Upozornění: stále používané označení tři tečky považujeme za zbytečně analytické a do jisté míry až matoucí označení, trojtečka je sice syntézou tří teček, ale pouze v rovině grafických objektů, funkce trojtečky rozhodně není syntézou funkce tečky; (pokud by například existovaly funkce tečky, která by ukončovala větu či souvětí, dvou teček, které by ukončovaly odstavec a tří teček, které by ukončovaly celý text, byla by zřejmě funkce takových tří teček syntézou i v rovině funkční, pak by takové označení bylo oprávněné, takové funkce však zatím neexistují); dalším důležitým hlediskem je, že trojtečka je v každém fontu samostatným grafémem, který se zásadně liší od tří po sobě jdoucích teček

Volba: Alt 0133

uvozovky

Použití v textu: do uvozovek píšeme těsně přímou řeč, citaci nebo výrazy, které chceme zvlášť vyznačit (termíny, názvy apod.); existují uvozovky dvojité a jednoduché, které můžeme psát českým (resp. německým), anglickým nebo mnoha dalšími způsoby, dle norem příslušného jazyka; kromě toho existují uvozovky špičaté neboli guillemets (jejich tvůrcem byl pravděpodobně Guillaume Le Bé), které se rovněž píší jinak v českých a jinak ve francouzských textech; více v položce *Volba*

Upozornění: ve funkci uvozovek často používaná znaménka " " (primy) rozhodně uvozovkami nejsou a neměla by se takto užívat; jiný problém může nastat, pokud spolu sousedí grafém dvojitých a jednoduchých (vložených) uvozovek, v takovém případě je třeba oddělit je mezerou, aby nedošlo ke vzniku „trojitých“ uvozovek

Volba:

„český (německý) text“	dvojité uvozovky	Alt 0132	Alt 0147
‘český (německý) text‘	jednoduché uvozovky	Alt 0130	Alt 0145
“anglický text”	dvojité uvozovky	Alt 0147	Alt 0148
‘anglický text’	jednoduché uvozovky	Alt 0145	Alt 0146
»český (německý) text«	špičaté uvozovky dovnitř	Alt 0187	Alt 0171
›český (německý) text‹	jednoduché špičaté uvozovky	Alt 0155	Alt 0139
«francouzský (italský) text»	špičaté uvozovky ven	Alt 0171	Alt 0187

vlnovka

Další označení:

Historie: původem náleží do skupiny pomlček, které byly součástí latinské psací soustavy již od středověku

Použití v textu: vlnovka vyjadřuje opakování určitého slova, např. slovníkového hesla v jeho příkladech nebo položky vyššího stupně v rejstříku; v matematice se užívá pro vyjádření podobnosti, používala se také ve významu negace, tuto funkci dnes převzala *úhlová pomlčka* neboli *negace*

Upozornění: zcela nesprávné je používání označení „tilda“ pro vlnovku, tilda je diakritické znaménko, které se vlnovce sice podobá, ale vyvíjelo se samostatně a jeho funkce byla vždy odlišná

Volba: Alt 0126

vykřičník

Další označení:

Historie: vznikl pravděpodobně z latinské zkratky Io, která zastupuje slova znamenající radost (iocus, ioci, m.: žert, vtip). Postupně se písmeno I začalo psát buď nad minuskulí *o* nebo nad tečkou, čímž vznikla vertikální ligatura již částečně ideografické povahy, z níž se vyvinul vykřičník, jak ho známe dnes

Použití v textu: vykřičník zakončuje práci a zvolací věty a souvětí, neděláme před ním mezeru; může být také použit jako potvrzení správnosti předchozího výrazu, v takovém případě ho dáváme do závorek (kulatých, pokud správnost potvrzuje autor textu, nebo hranatých, pokud správnost dodatečně potvrzuje editor textu); v matematice se užívá nahrazuje faktoriál a píše se těsně za číslo: 12!

Upozornění: pro potvrzení správnosti užíváme výrazy (!) nebo (sic); za redundantní a nesystémový je třeba považovat výraz (sic!), neboť vykřičník je ekvivalentem slova *sic*

Volba: přímo z klávesnice

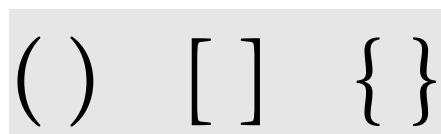

zavináč

Historie: je ligaturou (slitkem) předložky ad; používala se v textech obchodní povahy ve významu „v ceně za jednotku“ (např. 10 televizorů @ 8000 Kč; tedy celkem 80 000 Kč). Ray Tomlinson tuto značku v roce 1972 poprvé použil jako součást e-mailové adresy (obecně: jmeno.uzivatele@domena.cz) a dal jí tak novou funkci

Použití v textu: v českých textech se s touto značkou setkáme téměř výhradně jako se součástí e-mailové adresy; velmi řídké, nesystémové a pouze esteticky motivované je její užívání místo písmene *a* např. v názvech firem

Volba: Alt 064

závorky (kulaté, hranaté, svorky)

Použití v textu: ohraničujeme jimi výrazy volně vložené nebo takové, které nejsou součástí projevu; existují závorky kulaté (), závorky hranaté [], svorky { }, příp. další, které nejsou součástí běžných fontů; před a za závorkou (jako celkem obou závorek a textu uvnitř), příp. až za interpunkčním znaménkem psaným k ní těsně děláme vždy mezeru, text uvnitř závorky píšeme k závorkám těsně; kulaté závorky jsou výchozí podobou závorek, pokud užíváme závorky hranaté, příp. svorky, činíme tak jednak proto, že jsme nuceni vložit text v závorkách do textu, který je sám již v závorkách (viz dále), nebo pokud chceme vyznačit jinou povahu textu v závorkách, nejčastěji se jedná o editorské zásahy do textu, kdy se editor vyjadřuje ke správnosti textu [?], [!], nebo text doplňuje [viz rukopis č. 4], stejně tak se do hranatých závorek uvádí výslovnost jednotlivých výrazů; pokud vkládáme závorky do závorek, začínáme kulatými, dále vkládáme hranaté a pak případně svorky, např. (text [text {text} text]), u textů právní povahy, kde je označení písmene (jako terminologicky chápané části textu zákona) v textu zákona uváděno jako např. písmeno d), nelze při citaci měnit tuto závorku na hranatou a územ je tedy vkládání identifikace příslušné části zákona do hranatých závorek, např. [§ 28 odst. 6 písm. a) zákona č. 156/2002 Sb., název zákona, ve znění pozdějších předpisů]; svorky se nejčastěji používají v matematických textech pro zápis množin

Upozornění: zcela nevhodné je použití dvou lomítek ve funkci závorek: Polsko je /stejně jako Slovensko/ na cestě (...); tento jev je přežitkem z doby psacích strojů, dnes již nemá opodstatnění, hlavní nedostatek je v nerozlišení začátku a konce závorky, jakož i v tom, že lomítko má (oproti závorkám) také další funkce

Volba: kulaté přímo, hranaté Alt 091 a Alt 093, svorky Alt 0123 a Alt 0125

značky ochranné a registrační

Jednotlivá označení: copyright, registered, trade mark

Použití v textu: copyright se používá bez mezery jako součást vyjádření autorského podílu vydané publikace, registered a trade mark pouze jako součást názvů firem a jejich produktů

Upozornění: zatímco copyright se píše na účaří a odpovídá velikostí minuskulím, registered a trade mark se píší výhradně jako horní index

Volba: copyright Alt 0169, registered Alt 0174, trade mark Alt 0153